

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2025. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.2.29>

УДК 338.1:330.3:332.1

*С. О. Тульчинська,
д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки і підприємництва,
Національний технічний університет України "Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського"*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1409-3848>

*А. О. Гавронський,
аспірант кафедри економіки і підприємництва,
Національний технічний університет України "Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського"*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-0116-1199>

НАПРЯМИ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*S. Tulchynska,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Economics and Entrepreneurship,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev Polytechnic
Institute"*

*A. Havronskyi
Postgraduate student, National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute"*

DIRECTIONS FOR STIMULATING INNOVATIVE DEVELOPMENT OF TERRITORIES IN MODERN CONDITIONS

У статті досліджено особливості інноваційного розвитку територій України та виокремлено напрями стимулювання їх подальшого інноваційного розвитку. Було обґрунтовано напрями інноваційного розвитку з урахуванням сучасного стану територій держави в умовах військової агресії з боку російської федерації. Проаналізовано інноваційний розвиток регіонів України на основі дослідження динаміки таких показників, як: обсяг реалізованої інноваційної продукції за регіонами; витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт за регіонами; джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств. Окреслено основні заходи, які необхідно виконати для формування позитивного інноваційно-інвестиційного клімату в державі. З'ясовано, що для сприяння інноваційного розвитку територій в регіональному розподілі передбачено створення мережі регіональних центрів інноваційного розвитку. Доведено, що зміцнення та розвиток інноваційного потенціалу територій повинні базуватися на реалізації наступних завдань: формування сучасного ринку інновацій; реалізація ефективного механізму фінансової підтримки інноваційної діяльності на місцевому рівні за рахунок гнучкої податкової політики, бюджетного фінансування, розширення державного замовлення на інноваційну продукцію; розвиток міжрегіонального науково-технічного співробітництва; розробка програм інноваційного розвитку територій з урахуванням їх ресурсного потенціалу; розширення існуючої інноваційної інфраструктури.

The article examines the features of innovative development of the territories of Ukraine and identifies areas for stimulating their further innovative development. The areas of innovative development are substantiated taking into account the current state of the territories of the state in the conditions of military aggression by the Russian Federation. The innovative development of the regions of Ukraine is analyzed based on the study of the dynamics of such indicators as: the volume of innovative products (goods, services) sold by region; costs of

scientific research and development by type of work (as a percentage of the total cost of scientific research and development; by region; sources of financing for the innovative activity of industrial enterprises. The main measures that need to be taken to form a positive innovation and investment climate in the state are outlined, which include: an effective institutional base and development of the innovative infrastructure. It was found that to promote the innovative development of territories in regional distribution, a network of regional innovation development centers is envisaged, the tasks of which are: analysis of innovation potential and identification of latent opportunities of territories; ensuring the implementation of programs and projects for the innovative development of territories and their information support, promoting the development of innovative infrastructure in the regions. It is proved that the strengthening and development of the innovative potential of territories should be based on the implementation of the following tasks: formation of a modern innovation market; implementation of an effective mechanism for financial support of innovative activity at the local level through flexible tax policy, budget financing, expansion of state orders for innovative products; development of interregional scientific and technical cooperation; development of programs for innovative development of territories taking into account their resource potential; expansion of the existing innovative infrastructure (technological parks, business incubators, industrial and eco-industrial parks). Innovative development of territories contributes to solving social problems, reducing inequality and increasing social cohesion and quality of life of the population.

Ключові слова: інноваційний розвиток, стимулювання розвитку, регіон, територія, інновації, інноваційний розвиток територій.

Keywords: innovative development, stimulation of development, region, territory, innovations, innovative development of territories.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні виклики, які характеризуються високим ступенем невизначеності та ризикованості, у тому числі, внаслідок пандемії, воєнних дій на території України та економічних криз змушують території шукати нові шляхи розвитку. Однією з основних детермінант розвитку економічних систем будь-якого рівня (національного, регіонального, місцевого, суб'єкта господарювання) виступають інновації. Інновації дозволяють підвищити стійкість економіки, розвивати нові галузі та забезпечувати адаптацію до змін. Забезпечення стимулювання інноваційного розвитку являється актуальною проблемою для регіонів України.

Інноваційний розвиток територій сприяє вирішенню соціальних проблем, зменшенню нерівності та підвищенню соціальної згуртованості та якості життя населення, оскільки регіони, які активно впроваджують інновації, мають більше шансів залишатися конкурентоспроможними на світовому ринку.

З огляду на ці фактори, тема дослідження є актуальною, адже визначення ефективних напрямів стимулювання інноваційного розвитку територій сприятиме їхній економічній стійкості, конкурентоспроможності, підвищенню добробуту населення та інтеграції у світовий інноваційний простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом науковцями все більше уваги приділяється інноваційному розвитку територій України в сучасних умовах, які характеризуються високим ступенем невизначеності, реальних загроз та небезпечових ситуацій внаслідок воєнних дій. Так, М. Стегней та Н. Михальчинець [6, с. 147] акцентують увагу на важливості розробки стратегій інноваційного розвитку територій, які є ключовими, на погляд авторів, для ефективного управління регіональним розвитком. Стратегічний вектор інноваційного розвитку територій повинен враховувати європейський досвід та спрямовуватися на забезпечення рівних соціально-економічних умов регіонів та нівелювати існуючі диспропорції.

Н. Гавкалова зазначає, що інноваційний розвиток – це «закономірний процес кількісно-якісних змін у межах соціально-економічних систем, її перехід на новий якісний рівень та удосконалену форму, що означає постійне підвищення рівня її соціо-еколого-економічної безпеки та ефективності виробництва на основі використання організаційно-управлінських, продуктових, техніко-технологічних та інших видів інновацій» [2, с. 85]. Управління інноваційним розвитком повинно відбуватися на державному, регіональному рівнях та на рівнях конкретних суб'єктів господарювання.

Р. Манн та Д. Гладкий зазначають, що «стратегія розвитку регіону апріорі повинна мати інноваційний характер, фокусувати вектор на створення умов для впровадження інновацій в різних сферах економіки регіонів» [4, с. 70].

Проблематика інноваційного розвитку територій знайшла своє відображення у працях таких науковців, як: Алексєєнко В.Ю. [1], Гавкалова Н.Л. [2], Дергалюк М.О. [3], Дубина М.В., Завдов'єва Ю.М., Карінцева О.І., Кубатко О.В., Манн Р.В. [4], Мельник Л.Г., Стегней М.В., [3], Сотник І.М., Попело О.В., Ханін С.Г., Якушко І.В. та інших.

Але, необхідно зазначити, що питання обґрунтування напрямів стимулювання інноваційного розвитку в сучасних умовах, які характеризуються великим ступенем нестабільності та невизначеності, на рівні регіонів залишаються актуальними і вимагають подальших наукових розвідок.

Формування цілей статті. Метою статті виступає дослідження особливостей інноваційного розвитку територій України та виокремлення напрямів стимулювання їх подальшого інноваційного розвитку. У межах поставленої мети було окреслено та вирішено такі завдання:

- доведена актуальність даного дослідження;
- проаналізовано інноваційний розвиток регіонів України;
- окреслено основні заходи, які необхідно виконати для формування позитивного інноваційно-інвестиційного клімату в державі;

- описано завдання мережі регіональних центрів інноваційного розвитку для сприяння інноваційному розвитку територій;
- виокремлено завдання для зміцнення та розвитку інноваційного потенціалу територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначити активність інноваційної діяльності суб'єктів господарювання в регіональному розподілі можливо на основі даних щодо витрат на виконання наукових досліджень і розробок та обсягів реалізованої інноваційної продукції (рис. 1-2). Необхідно зазначити, що не вся інформація у даному напрямі дослідження оновлюється на офіційних сайтах.

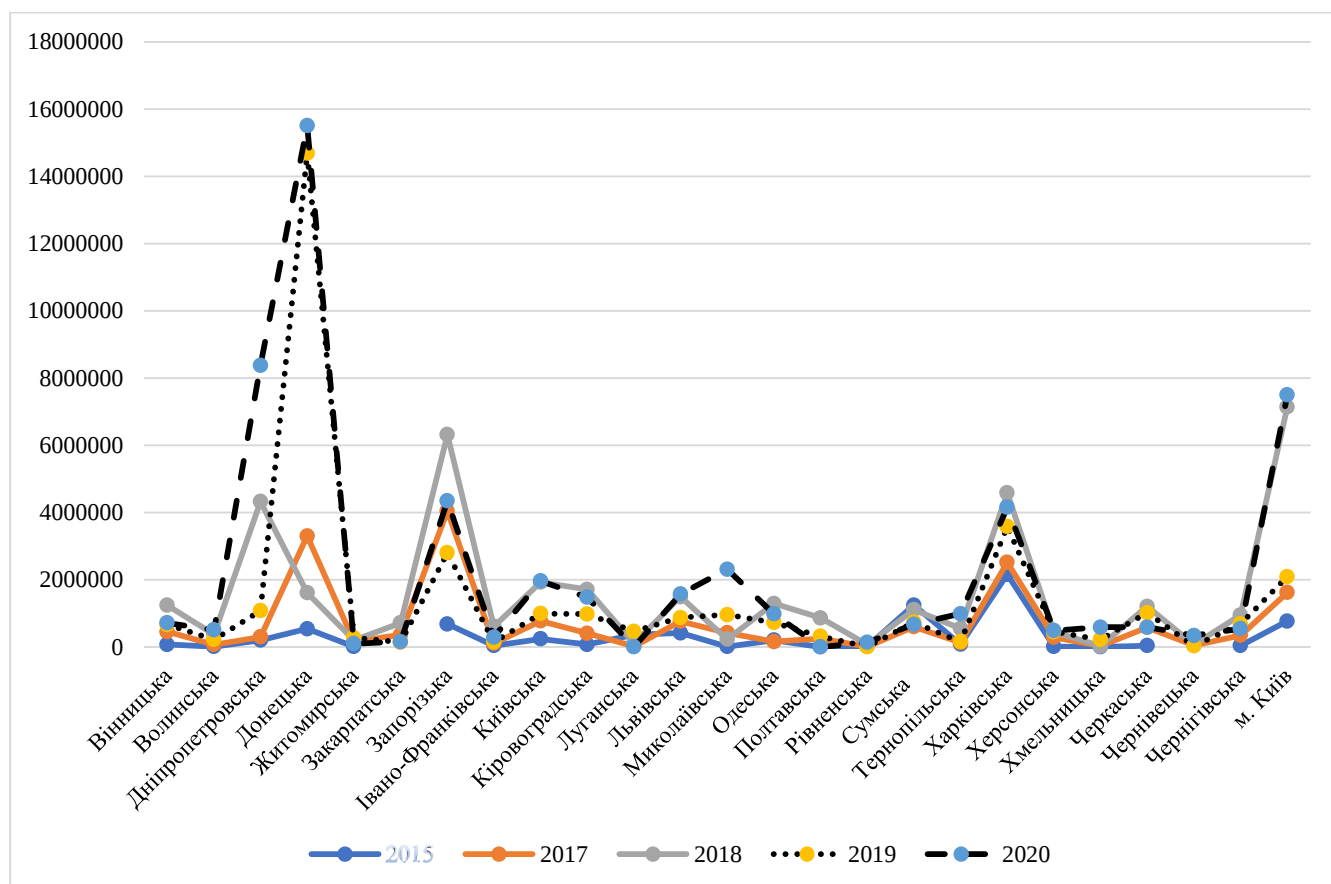

Рис. 1. Динаміка обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) за регіонами (тис. грн.)

**даних за 2016 рік в офіційних статистичних даних не наведено*

Джерело: узагальнено автором на основі [5]

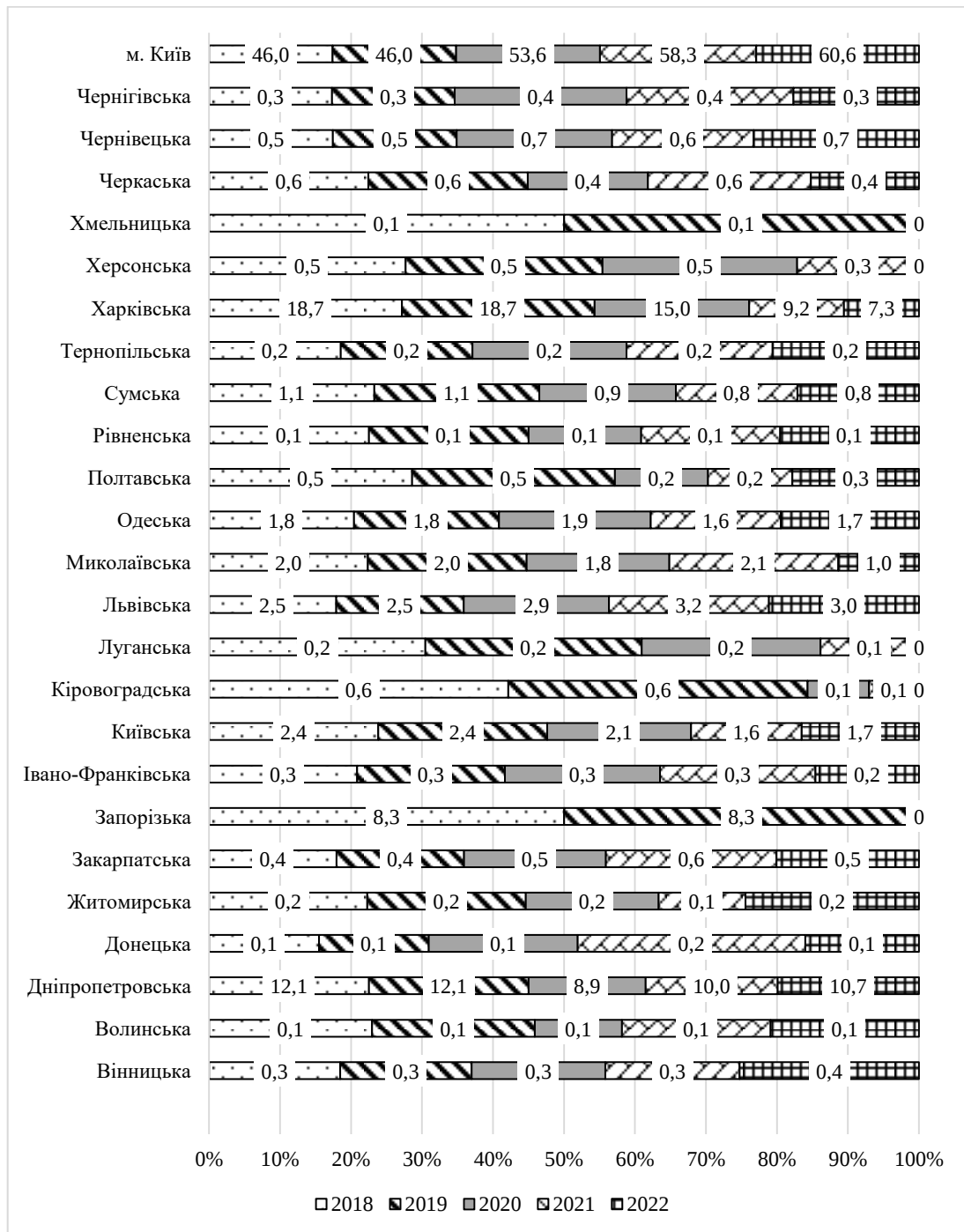

Рис. 2. Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт за регіонами (у % до загального обсягу витрат на виконання наукових досліджень і розробок)

Джерело: узагальнено автором на основі [5]

Так, в регіональному розподілі за досліджуваний період 2015-2020 років обсяги реалізованої інноваційної продукції найбільше зосереджені в регіонах, де значну частку займає промисловість (Донецька область,

Дніпропетровська область, Запорізька область, Харківська область, м. Київ). Якщо розглядати обсяги витрат на виконання наукових досліджень і розробок, то за період 2018-2022 р. найбільший рівень витрат спостерігався у м. Києві, Дніпропетровській області та Харківській області.

Нижчий рівень – в Миколаївській, Запорізькій та Одеській областях. Такий розподіл формується за рахунок розташування промислових підприємств в означених регіонах, що збільшує їх потенціал.

Позитивна динаміка щодо збільшення витрат на інноваційну діяльність відстежується за досліджуваний період в м. Києві. Харківська область в 2022 році у порівнянні з 2018 роком знизилла витрати на наукову діяльність на 11,4 %. Дніпропетровська область у 2022 році у порівнянні з 2018 роком знизилла кількість витрат на 1,4 %, проте, в 2020 році відстежувався найнижчий показник витрат на наукову діяльність серед досліджуваного періоду (8,9 %).

Львівська область у 2022 році збільшила показник витрат на наукові дослідження у порівнянні з 2018 роком на 0,5%, проте, у 2021 році показник був більше на 0,2% ніж у 2022 році.

Зниження рівня витрат на наукові розробки, і, відповідно, зниження обсягів реалізації інноваційної продукції пояснюється, перш за все, низьким рівнем інвестиційної привабливості регіонів та держави в цілому. Так, за період 2010-2020 років основними джерелами фінансування інноваційної діяльності в Україні є власні кошти підприємств (рис. 3).

Найбільший рівень фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств за рахунок власних коштів спостерігався в 2016 році (22036,0 млн. грн.), найнижчий – у 2010 році (4775,2 млн. грн.).

Також, значна частина фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів інших джерел спостерігалася у 2011 році (6542,2 млн. грн.). У 2010 році фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів інвесторів-нерезидентів складало 30 % в загальній кількості фінансування (власні кошти 59,3 %). У 2012 році кошти інвесторів-нерезидентів складали в загальному

обсязі фінансування 10,9 % (власні кошти – 60,7 %). З 2015 року частка фінансування від інвесторів-нерезидентів значно знизилась. Найбільший рівень фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів державного бюджету спостерігався в 2018-2019 рр. (5,2 % – у 2018 році та 3,9 % – у 2019 році).

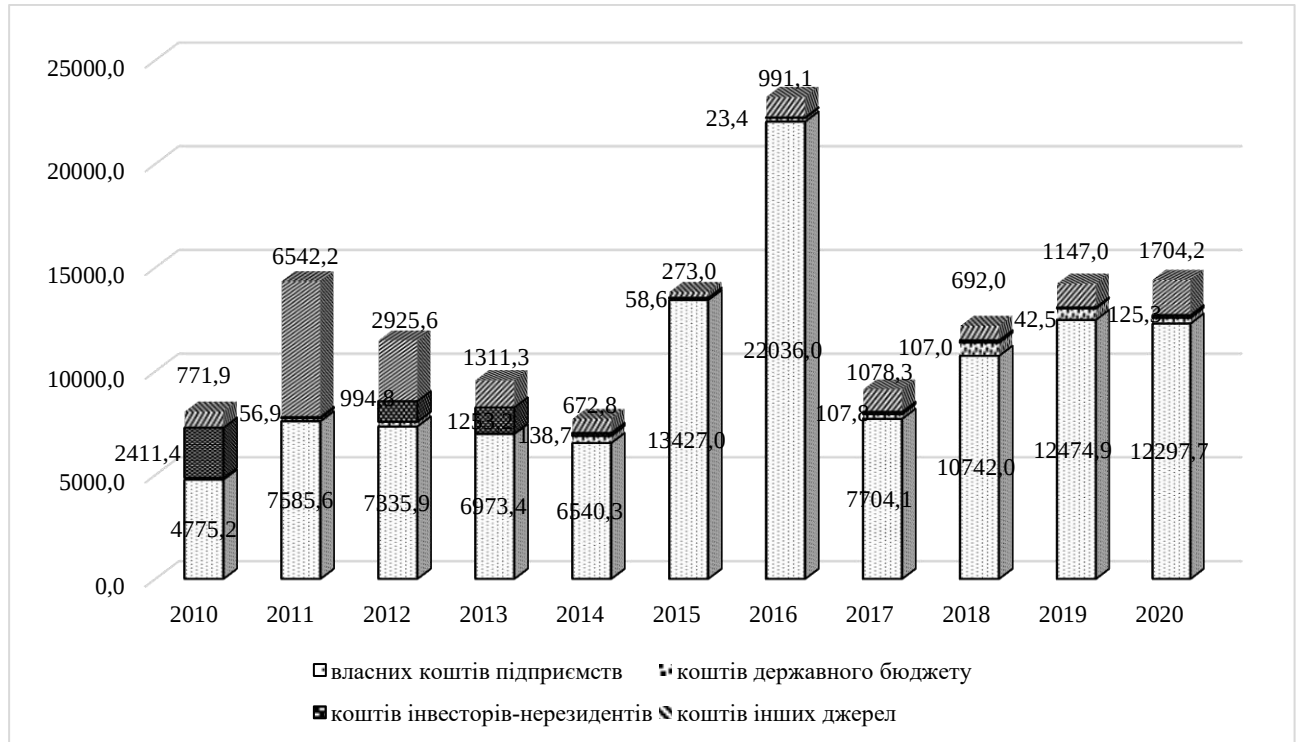

Рис. 3. Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств (млн. грн.)

Джерело: узагальнено автором на основі [5]

У свою чергу інноваційний розвиток вимагає залучення інвестиційних ресурсів. Для підвищення рівня інвестиційної активності необхідно створити на державному та регіональному рівнях позитивний клімат, який відповідає нормам прозорості та дотриманню норм законодавства у інноваційному напрямі [1, с. 60]. В сучасній практиці до основних критеріїв формування сприятливого інвестиційного клімату відносять:

- інституційну базу, яка забезпечує ефективне використання ресурсів з дотриманням принципів прозорості та ефективності;
- розвиненість інноваційної інфраструктури, що дозволяє забезпечити взаємодію з галузями, місцевими органами влади, бізнесом та науковими установами.

Розвиток інноваційної інфраструктури є важливою умовою ефективного розвитку території, оскільки вона забезпечує взаємодію між суб'єктами інноваційного процесу різних рівнів. Для України елементами інноваційної інфраструктури є бізнес-інкубатори, інноваційні центри, технопарки, технополіси, промислові та еко-промислові парки, результативність яких обґрунтована практикою розвинених країн [7].

Для сприяння інноваційного розвитку територій в регіональному розподілі передбачено створення мережі регіональних центрів інноваційного розвитку, завданнями яких є:

- аналіз інноваційного потенціалу та виявлення латентних можливостей територій;
- забезпечення реалізації програм та проєктів щодо інноваційного розвитку територій та їх інформаційна підтримка,
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури в регіонах.

Історично сформований ресурсний потенціал територій призвів до нерівномірного розподілу інноваційної спроможності, що вимагає відповідної державної та регіональної політики в питаннях оптимізації інноваційного розвитку. Структурні зміни в регіональному розвитку повинні базуватися на активізації інноваційно-інвестиційної спроможності територій. Зміцнення та розвиток інноваційного потенціалу територій мають ґрунтуватися на реалізації наступних завдань:

- формування сучасного ринку інновацій;
- реалізація ефективного механізму фінансової підтримки інноваційної діяльності на місцевому рівні за рахунок гнучкої податкової політики, бюджетного фінансування, розширення державного замовлення на інноваційну продукцію;
- розвиток міжрегіонального науково-технічного співробітництва;
- розробка програм інноваційного розвитку територій з урахуванням їх ресурсного потенціалу;

- розширення існуючої інноваційної інфраструктури (технопарків, бізнес-інкубаторів, промислових та еко-промислових парків тощо).

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Таким чином, інноваційний розвиток територій включає багато аспектів та умов, які необхідно враховувати при розробці планів та стратегій. Враховуючи сучасні реалії стану територій в Україні, які значно постраждали через військові дії, інноваційна відбудова в регіональному розрізі повинна здійснюватися неоднорідно. Важливим при відбудові та розвитку є врахування наявного ресурсного потенціалу території. Доцільно в короткостроковій перспективі відновлення економіки держави зробити акцент на аграрному секторі та креативній індустрії, оскільки відбудова промислового потенціалу потребує значних фінансових коштів та є довгостроковою в часі. Відновлення та інноваційний розвиток повинні відбуватися за новими принципами Індустрії 4.0-5.0, принципами сталого розвитку, smart-спеціалізації, цифровізації та високотехнологічних розробок. Необхідно робити акцент на довгостроковій перспективі розвитку економіки держави та регіонів, а не тільки на досягненні довоєнних показників.

Для розробки відповідних напрямів інноваційного розвитку територій доцільно використовувати досвід розвинених країн, особливо в період їх відбудови після конфліктів та воєнних дій. Більш детальне виокремлення позитивних практик таких країн є актуальним для інноваційного розвитку територій України та вимагає подальших наукових розвідок.

Література

1. Алексєєнко В. Ю. Інноваційний розвиток у повоєнній відбудові на мезо-рівні. *Науковий вісник Ужгородського Університету*. 2024. № 1(163). С. 59-65.

2. Гавкалова Н. Л. Концептуальні основи управління інноваційним розвитком на різних рівнях управління. *Проблеми та перспективи забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку територій:*

матеріали міжнародної науково-практична інтернет-конференції (27-28 жовтня 2023 р.). 2023. С. 84-93.

3. Дергалюк М. О., Тульчинська С.О. Активізації залучення потенціалу для забезпечення розвитку регіональних економічних систем. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2022. Вип. 22. С. 35-39.

4. Манн Р. В., Гладкій Д. В. Оцінка інноваційного потенціалу в регіональній стратегії розвитку. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2023. № 2(128). С. 78-81.

5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>_(дата звернення 10.01.2025)

6. Стегней М., Михальчинець Н. Стратегічний інноваційний розвиток територій в умовах реальних загроз. Управління соціально-економічними трансформаціями господарських процесів: реалії і виклики: матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції (м. Мукачево. 4-5 квітня 2024 р.). 2024. С. 147-148.

7. Тульчинська С. О. Стратегія інноваційного розвитку регіонів України. *Ефективна економіка*. 2011. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1246>_(дата звернення 05.01.2025).

References

1. Aliksieienko, V.Yu. (2024), “Innovative development in post-war reconstruction at the meso-level”, *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Universytetu*, vol. 1, no. 163, pp. 59-65.

2. Havkalova, N.L. (2023), “Conceptual foundations of innovative development management at different levels of management”, *Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychna internet-konferentsii: Problemy ta perspektyvy zabezpechennia stiikoho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku terytorii* [Problems and prospects for ensuring sustainable socio-economic development of territories: materials of the international scientific and practical internet conference], Ukraine, October 27-28, pp. 84-93.

3. Derhaliuk, M.O. and Tulchynska, S.O. (2022), “Activation of potential attraction to ensure the development of regional economic systems”, *Ekonomichnyi visnyk NTUU “KPI”*, vol. 22, pp. 35-39.

4. Mann, R. V. and Hladkii, D.V. (2023), “Assessment of innovative potential in regional development strategy. State and regions”, *Derzhava ta rehiony. Serii: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, vol. 2, no. 128, pp. 78-81.

5. State Statistics Service of Ukraine (2025), available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 10 January 2025).

6. Stehnei, M. and Mykhalchynets, N. (2024), “Strategic innovative development of territories in conditions of real threats”, *Materialy VI mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii: Upravlinnia sotsialno-ekonomichnymy transformatsiiamy hospodarskykh protsesiv: realii i vyklyky* [Management of socio-economic transformations of economic processes: realities and challenges], Ukraine, Mukachevo, April 4-5, pp. 147-148.

7. Tulchynska, S.O. (2011), “Strategy for innovative development of regions of Ukraine”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1246> (Accessed 5 January 2025).

Стаття надійшла до редакції 06.02.2025 р.